

כח תשרי תשמ"ט
19.10.79

תאריך:
מספר:
זמן:

25-10-1979

דו"ח

מר שמריהו כהן
מנהל מחוז ירושלים
משרד הבינוי והשיכון

אל:
אל:

ארה 2953

ה' מרס - מעלה אדומים

הנדון:
הצו:

בהתאם לסיכום דיון שנערך בשטח העתיקות של ח' מרס בתאריך 14.10.79, הריני מעביר לך את הצעתנו להפירות בדיקה במנזר הגדול של ח' מרס.

שטח המנזר 76x67 מ' וציר האורך שלו מזרח-מערב. הבדיקה נועדה לקבוע את אפשרויות והדרכים להפירת המנזר בעתיד ושילובו בפארק עתיקות מקומי, כמו כן לאיתור מפלטי הרצפות של האגפים השונים הבנויים סביב החצר הגדולה מרוצפת הפסיפסים.

על פני השטח גלויים שרידי כנסיה תלח אפסידית גדולה הבנויה בצמוד לקיר המזרחי של מרובע המנזר. כל הקירות החיצוניים של המנזר גלויים וברורים על פני השטח.

הבדיקות תעשינה בארבע פינות המנזר, בשטח הכניסה, באטריום (חצר מרכזית) במגדל המערבי ובמעברים שבין אגפי הבניין השונים שחשיבותם גדולה בתכנון הפארק ובאפשרויות המעבר בין אגף לאגף.

ליד הקיר הצפוני ישנו שקע המרמז על מבנה תת קרקעי העשוי להיות בית הקברות המרכזי של המנזר.

המסמך שצברנו בחפירת בנין הנספחות, נראה לנו שלחפירת הבדיקה במנזר עצמו יש להקציב סך 500,000 ל"י, בהתחשב בהתיקרויות הגדולות שחלו מאז תחילת העבודה בשטח.

מצ"ב דו"ח ראשוני על תוצאות חפירתנו בח' מרס (מעלה אדומים) שחלקו פורסם בחדשות ארכיאולוגיות "ט-טא יולי 79, היוצא לאור ע"י אגף העתיקות.

קבלת: תאריך 3-10-79
ב ב ר כ ה

עמנואל דמתי
קמ"ט ארכיאולוגיה

2/32
1/10

31.10

העתק:
אבי איתן, מנהל אגף העתיקות
דוד עובדיה - יהל
רע"נ מו"ש
רע"נ נכו"מ

בשל עבודות פתוח נרחבות בקרבת ח' מרסט, נ"צ 178-183, החלה חפירת הצלה מטעם קמ"ט ארכיאולוגיה ביו"ש בהנהלתו של עמנואל דמתי ובמימון משרד הבינוי והשיכון. תוצאות החפירה הן חלקיות עדיין אך כבר ניתן ללמוד מהם את הפרטים הבאים:

ח' מרסט הינה שריד של מנזר גדל ממדים, כ-20 דונם, המשתרע על כל שטח הגבעה. למנזר היו שטחי חקלאות נרחבים המקיפים אותו סביב. במדרונות הגבעה, נשתמרו בשלמותן טרסות חקלאיות רבות מאד. לכיוון מזרח יוצאת דרך עתיקה ומשני צידיה שטחים חקלאיים המתמשכים לאורך של כ-3 ק"מ.

גוש המבנים המרכזי יוצר מרובע שמידותיו 67x76 מ'. בתוך מרובע זה נראים על פני השטח שרידי כנסיה גדולה תלת אפסידית, אטריום גדול ומרוצף ברצפת פסיפס לבנה, בורות מים, אמות מים ועוד. רב שרידי הבניה מטיב מעולה.

בבדיקת הפינה הצפונית-מערבית של המרובע, נחשף חדר האוכל של המנזר. ספסלי אבן שרדו לצד קירו הצפוני והמערבי. לחדר האוכל צורה בזיליקאלית. בסיסי עמודים נתגלו לאורך הקו המפריד בין האולם המרכזי והסיטרא הצפוני.

באולם המרכזי קרוב לקיר המערבי, נמצא טבלת שולחן עשויה שיש לבן מונחת על הרצפה סדוקה. בסביבתו הקרובה נאספו מסמרי ברזל רבים השייכים קרוב לודאי למסגרת העץ של השולחן.

הרצפה עשויה פסיפס. בסיטרא הצפוני עיקרה לבנה של מעט דגמים מרובעים בצבע שחור. באולם התווך, הפסיפס צבעוני עשוי דגמים הנדסים שונים, תשליבי מעגלים היוצרים צלבים.

שולטים ברצפה הצבעונית: אדום, שחור, ירקק וצהוב. מחוץ למרובע המרכזי לצד מזרח, נחפרו מספר חדרי נספחות במידות ממוצעות של 4x12 מ'. מספר חדרים מרוצפים ברצפת פסיפס לבנה. באחד החדרים נתגלה אבוס בנוי לאורך כל הקיר הדרומי-הארוך שלו.

בחדר אחר, נמצאו אבני קשת המרמזות על טכניקת הקירוי של המבנים.

שוד אבן שאירע לפני מספר דורות, גרם לשינוי דרסטי של פני השטח ופרטים ארכיטקטוניים רבים מאד חסרים. במרבית השטח נותרו קירות בגובה נדבך אחד או שניים.

קיר אבן מקיף את בנין הנספחות ממזרח ויורד למזרח כשהוא מקיף חצר גדולה ופונה מערבה מדרום למרובע המרכזי, תוך כדי שהוא יוצר מדרגה חקלאית ארוכה למדי מדרום למזרח.

בערימת אשפה ליד קיר זה נתגלו מספר מטבעות ביזנטיות מהמאה ה-6 לס' ושברי נרות חרט עם צלבים.

כ-300 מ' ממזרח למנזר, נתגלה בוסתן מדורג עם מערכת השקיה כמעט שלימה. בנוי בהאש
גיא קטן היורד דרומה. הבוסתן גודלו כ-1 דונם ובנוי משלוש מדרגות. במערבו של הבוסתן
בור מים גדול שהתנקזו אליו מי הנגר משלוחה צרה וארוכה המשתפעת מכיוון המנזר מזרחה.
שלוחה זו נוקתה היטב מן העבר שהועבר אל מדרגות הבוסתן ותוחמה בשני קירות אבן ארוכים
בצפונה ובדרומה. המים הופנו אל הבור בשני תעלות היוצרות צורת V החצובות בקצה
השיפוע, כאשר קודקוד ה-V מתחבר אל פתח הכניסה אל הבור.

ליד הבור בריכת מים קטנה $1,5 \times 2,0$ מ' בערך הבנויה במפלט גבוה. מן הבריכה יוצאות
מספר תעלות בנויות חוליות אבן דמויות U ח' הפוכה להשקות את המדרגות ולמלא בריכות
משנה במפלים נמוכים יותר.

בתעלות העליונות חסרות חוליות אבן רבות, אבל נראה שלצורך ההשקיה, הועלו המים אל
הבריכה הגבוהה ומשם הוזרמו בגרוויטציה מתאימה לכל חלקי הבוסתן.

על פי השרידים, ניתן לשחזר את כל התעלות.

שרידי שני בוסתנים נוספים נתגלו באדמות ח' מרסט. האחד על המדרגה החקלאית הארוכה
שמדרום לחצר המנזר שנתגלו בה כמה חוליות אבן (ראה לעיל) והשני, בגיא שמדרום למנזר.

בוסתן זה נראה שהיה בעל ממדים גדולים במיוחד. הוא הושקה ע"י שני בורות מים גדולים
הנמצאים בראש הגיא שהוכשר בצורת מדרגות לכל רוחבו. לרוע המזל, כל אבני חוליות
התעלות נשדדו מלבד שלוש חוליות שנתגלו באתרן.

ט י כ ו ם

אתר ח' מרסט מוכר למוסדות מדע רבים יהודים ונוצרים כאחד המנזרים שהוקמו לאורך דרכו
האחרונה של ישו לירושלים בדומה לכנסית הקרנטל ביריחו. כנסית סן ג'ורג' בוואדי קלט,
מנזר אבטימיוס (ח'אן אל אחמר) במישור אדומים, כנסיה לזרוס בעזריה וגת שמנא ואחרות
בהר הזיתים.

המנזרים והכנסיות שמשו כתחנות דרך ואכסניות לצליינים נוצרים בלכתם בעקבות ישו.

גודל המנזר ושרידי הרבים משקפים עושר רב. הבוסתנים ושטחי החקלאות מראים על נכסים
רבים שהיו למנזר בימי גדולתו. יתכן שהמנזר ההולך ונחשף בח' מרסט הוא מנזר מרטריוס
הידוע מן המקורות הביזנטים המתיחסים לסביבה זו.